

الگوی مطلوب سیاستی شبکه‌سازی نخبگان علمی انقلاب اسلامی ایران*

محمدهادی همایون^۱، محمدصادق نصراللهی^{۲*}، احمد جهانگیر فیض‌آبادی^۳

۱. دانشیار دانشکده معارف اسلامی و فرهنگ و ارتباطات، دانشگاه امام صادق(ع)، تهران

۲. دانشجوی دکتری معارف اسلامی و فرهنگ و ارتباطات، دانشگاه امام صادق(ع)، تهران

۳. دانشجوی کارشناسی ارشد معارف اسلامی و فرهنگ و ارتباطات، دانشگاه امام صادق(ع)، تهران

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۵/۷ - تاریخ تصویب: ۱۳۹۴/۴/۳۰)

چکیده

مسئله: در جمهوری اسلامی ایران، کشف و رشد نخبگان علمی، یکی از سیاست‌های مهم برای پیشرفت و رشد انقلاب اسلامی است. بر همین اساس، بنیاد ملی نخبگان، متصدی این امر در سطح کلان حاکمیتی است. این در حالی است که فعالیت‌های این بنیاد به شناسایی و حمایت از نخبگان محدود شده و از ظرفیت تشریک مساعی نخبگانی و رشد جمعی آنان غفلت می‌شود. به نظر می‌رسد ادبیات شبکه‌سازی اجتماعی که موضوعی میان‌رشته‌ای است، ظرفیت مناسبی برای کشف، رشد و تعامل نخبگانی باشد که تا به امروز توجه جدی به آن‌ها نشده است. این مقاله تلاش دارد ضمن بحث نظری درباره چارچوب مفهومی و نظری شبکه‌سازی اجتماعی، پیشنهادها و الگوهای سیاستی مطلوب را برای این عرصه استخراج کند. یافته‌های پژوهش: این مقاله با روش کتابخانه‌ای و با فن توصیفی - تحلیلی انجام گرفته و با کاوش درباره ۱۶ تعریف شبکه اجتماعی به تعریفی مختار دست یافته که مبنای استخراج ۴ سؤال سیاستی اساسی شده است. بحث پیرامون انواع و کارکردهای شبکه اجتماعی نیز گزاره‌های دوازده‌گانه سیاستی‌ای را پیشنهاد می‌دهد. بر اساس سؤال‌ها و گزاره‌های سیاستی، تلاش شده که سه الگوی ساختار شبکه اجتماعی، فرایندهای شبکه اجتماعی و فرایند ساختن شبکه اجتماعی ترسیم شود.

کلید واژگان: انقلاب اسلامی، شبکه اجتماعی، شبکه‌سازی، کادرسازی، نخبگان متخصص - متعهد، نخبگان علمی، نیروسازی.

* این مقاله از پروژه‌های با عنوان «الگوی مطلوب شبکه‌سازی نخبگان متخصص - متعهد در حوزه رسانه‌های همگانی» برای مؤسسه اشراق برگرفته شده است.

مقدمه و طرح مسئله

ارتباطات و روابط اجتماعی عامل اصلی شکل‌دهنده هر جمع یا جامعه است. این ارتباطات است که گسترش پیوندهای افراد در فعالیت‌های اجتماعی‌شان می‌شود و از این رهگذر است که در جامعه به اهداف خود دست می‌یابند. شبکه اجتماعی را می‌توان الگوی خاص، پایا، هدفمند، بهینه و درهم‌تنیده‌ای از ارتباطات دانست که روزه‌روز با اقبال فزاینده مجامع علمی و اجرایی به دلیل تبلور مصادیق گسترده و جهانی آن همچون شبکه جهانی اینترنت روبه‌رو می‌شود.

«شبکه‌سازی» و «شبکه اجتماعی» اصطلاحاتی‌اند که امروزه در ساحت‌های علمی مختلفی بررسی می‌شوند و از ریاضیات و علم رایانه گرفته تا علوم اجتماعی، از این واژه‌ها استفاده می‌شود. علت چنین گستره‌ای را بایستی در ظرفیت فراوان کارکردی و ماهیت عملیاتی شبکه، در ایجاد تحرک و پویایی در جامعه و ظرفیت چشمگیر آن در بسیج افکار عمومی دانست.

مسئله اصلی این پژوهش آن است بر این موضوع تأکید کند که راهبری، هدایت، حمایت و هم‌افزایی نخبگان علمی انقلاب اسلامی، امری لازم و ضروری است. رهبر معظم انقلاب در دیدار صدها نفر از استادان، محققان و پژوهشگران دانشگاه‌ها، ضمن آنکه جهان را در حال گذر و تحول به سمت «ساختار و هندسه‌ای جدید سیاسی، اقتصادی و اجتماعی» بیان کرده‌اند، نقش نخبگان را در این راستا چنین ترسیم می‌کنند: «نخبگان کشور از جمله دانشگاهیان می‌توانند با عمل به وظایف مهم خود در این برهه حساس تاریخی، به ارتقای جایگاه ایران در ساختار جدید جهان کمک کنند» (۱۳۹۱/۵/۲۲).

از طرف دیگر، ادبیات علمی و حوزه عملیاتی «شبکه‌سازی اجتماعی» محمل مناسبی برای هدف و ضرورت مذکور است. این در حالی است که علی‌رغم تمام تلاش‌ها در مراکز هم‌چون بنیاد ملی نخبگان و... در جهت استعدادیابی و حمایت از نخبگان و بروز استعدادها و استفاده از آنها در جهت اهداف جمهوری اسلامی، از بهره‌گیری از ادبیات نظری و عملی شبکه‌سازی غفلت شده است؛ در صورتی که ورود این ادبیات به این حوزه می‌تواند منشأ تحول در فرایندهای هدایت و حمایت نخبگانی به‌ویژه در عرصه هم‌افزایی و اشتراک مساعی آنها باشد.

حداکثر هدفی که در بنیاد ملی نخبگان و دیگر مراکز استعدادیابی تعریف می‌شود، شناسایی نخبه و حمایت از او و شکوفایی استعدادهای او است.^۱ این در حالی است که در شبکه‌سازی، کشف نخبه و

۱. به عنوان مثال، در اساس‌نامه بنیاد ملی نخبگان و در ماده ۲ که هدف بنیاد تشریح می‌شود، سخنی از شبکه‌سازی میان نخبگان علمی به میان نیامده است: «هدف از تأسیس بنیاد، عبارت است از برنامه ریزی و سیاستگذاری برای شناسایی، هدایت، حمایت مادی و معنوی نخبگان، جذب، حفظ و به کارگیری و پشتیبانی از آنان در راستای ارتقاء تولید علم، فناوری و توسعه علمی و متوازن کشور و احراز جایگاه برتر علمی، فناوری و اقتصادی در منطقه براساس سند چشم‌انداز کشور در افق ۱۴۰۴».

رشد او، تنها بخشی از اهداف تعریف‌شده و اصل قضیه به رشد متوازن کل شبکه نخبگانی و هم‌افزایی، تسهیم استعدادها و تشریک مساعی نخبگان با یکدیگر بر می‌گردد.

تلاش این مقاله و البته نوآوری آن، بهره‌گیری و بومی‌گزینی از مباحث علمی شبکه‌سازی برای طراحی الگوی مطلوب سیاست‌های حاکم بر شبکه اجتماعی و انسانی نخبگان علمی متعهد، متخصص و انقلابی در جمهوری اسلامی ایران است. به عبارتی تلاش شده است که بر اساس مباحث صرفاً نظری و توصیفی، گزاره‌های سیاستی و تجویزی به شکل نظام‌مند، پیشنهاد شود. مقوله هم‌افزایی و تشریک مساعی یکی از اهداف و کارکردهای مهم شبکه‌سازی است. توضیح بیشتر آنکه در جامعه اسلامی، افراد بسیاری وجود دارند که استعداد سرشار و ایده‌های نوینی در سر دارند که به‌تنهایی نمی‌توانند به مقصود و هدف خود برسند و آن ایده را به محصول و خروجی مشخص تبدیل کنند. در این راستا لازم است افراد به شکل گروه‌هایی درآیند که بتوانند با کمک و تخصص‌های تکمیلی یکدیگر، ایده‌های خود را عملی کنند. ضرورت وجود شبکه‌های اجتماعی از این جهت است که افراد با قرارگرفتن در آن شبکه از تخصص‌ها و توانایی‌های اعضای دیگر شبکه آگاه شده و آن‌ها را به همکاری دعوت می‌کند.

الف) مطالعات مفهومی و نظری

۱. شبکه‌سازی (شبکه اجتماعی)

۱.۱. چیستی شبکه اجتماعی

واژه «شبکه»، کلمه‌ای عربی از مصدر «ش ب ک» به معنای درهم‌شدن و داخل‌شدن چیزی در چیزی دیگر، درآمیختن و به یکدیگر درآوردن، درهم‌شدن و مخلوط‌شدن امور در یکدیگر و اشتباه و خلط‌گردیدن آن‌ها است (دهخدا، ۱۳۷۳: ۱۲۴۶۰).

این واژه در معنای اسمی و نه مصدری، به معنای ذیل آمده است:^۱ دام شکارچی در آب یا خشکی، فخ، کمین، دام، هرچه مثل دام و تور و سوراخ‌سوراخ باشد و چاه‌های نزدیک به هم که به یکدیگر راه داشته باشد. رشته لوله‌های آب شهر را نیز شبکه خوانند. (دهخدا، ۱۳۷۳: ۱۲۴۶۱)؛^۲ هر چیز سوراخ‌سوراخ، تور ماهی‌گیری، در فارسی چند مؤسسه یا دستگاه وابسته به هم را گویند که در یک رشته کار کنند. تعدادی کامپیوتر و دستگاه‌های جانبی که به‌وسیله کابل یا خط تلفن یا سایر پیوندهای ارتباطی به یکدیگر متصل شده باشند (معین، ۱۳۶۳)؛^۳ مجموعه به‌هم‌پیوسته و مرتبطی از دستگاه‌ها، تأسیسات و مؤسسات یا سازمان‌هایی که خدماتی را در دسترس گروه وسیعی از مردم قرار می‌دهند، مجموعه‌ای از چندین خط یا چیزهایی شبیه خط مانند سیم، لوله، میله و مانند آن‌ها که متقاطع باشند، تعدادی از گروه‌ها، نهادها، و مانند آن‌ها که با یکدیگر ارتباط دارند و در مجموع مانند یک سیستم کار می‌کنند (انوری، ۱۳۸۱: ۷۲۰)؛^۴ ساختاری از خط‌ها، نوارها، چوب‌ها، یا سیم‌های متقاطع، مجموعه‌ای از ایستگاه‌ها، خط‌های انتقال و انشعاب، مجموعه‌ای از تأسیسات، تسهیلات یا خدمات

مربوط به حوزه جغرافیایی، سازمانی که اعضای آن در گروه‌ها و جاهای جداگانه فعالیت کنند، تور (صدری افشار و همکاران، ۱۳۶۹: ۶۱۷).

در لغت‌نامه‌های عربی، واژه «شبکه» به معنای تور، دام، شبکه (آذرنوش، ۱۳۷۹: ۴۱۸) و هر چیزی که به وسیله آن صیاد به صید در خشکی یا آب می‌پردازد (ابن منظور، ۱۴۱۴، ج ۱۰: ۴۴۶؛ واسطی، زبیدی و همکاران، ۱۴۱۴، ج ۱۳: ۵۸۹) آمده است. معادل شبکه در انگلیسی، واژه «Network» است که به معنای تور، توری و هر چیز غربال است (آریان‌پور، ۱۳۸۵، ج ۲: ۱۵۲۴).

معنای لغوی این واژه تا حدودی درون‌مایه خود را در معنای اصطلاحی حفظ کرده است. تور یا توری متشکل از گره‌هایی است که مجموعه آن‌ها سبب ایجاد فضاهای پر و خالی‌ای می‌شود که در نهایت، ویژگی مانعیت یا غربال‌گری و الک‌کردن را به توری می‌دهد. این ساختار و نوع کارکرد، درون‌مایه‌ای معنایی است که در مفهوم اصطلاحی که در ادامه طرح می‌شود نیز دیده می‌شود. همچنین در شبکه‌سازی، درون‌مایه اصطیاد یا همان صیدکردن نهفته است.

اما در اصطلاح، تعاریف گوناگون و متنوعی از واژه شبکه اجتماعی ارائه شده است. مروری بر تعاریف نشان می‌دهد که همه آن‌ها در بیان مقوله‌ای به‌عنوان مهم‌ترین شاخص شبکه‌بودن شبکه، اجماع و توافق دارند و آن مقوله «ارتباط» یا «روابط» به‌جای «کنشگران» یا «موقعیت‌ها» است. به بیان دیگر، آنچه شبکه را شبکه می‌کند، وجود ارتباطات قوی، منسجم، مستمر، درهم‌تنیده و هدفمند است.

اما برخی از تعاریفی که برای شبکه‌های اجتماعی وجود دارد، عبارت است از:

۱. «شبکه‌های اجتماعی، الگوهای مستقیم و غیرمستقیم روابط در میان مردم، موقعیت‌ها و سازمان‌ها هستند» (Broom & other, 1990: 118).
۲. شبکه‌ها شامل گروه‌هایی هستند که از طریق بندهای ارتباطی به یکدیگر مرتبط می‌شوند. درست همان‌طور که روابط و گروه‌ها از طریق تعامل ساختاربندی می‌شوند، شبکه‌ها نیز به‌هم‌پیوسته‌اند و هر شبکه با انتقال اطلاعات فردی از گروهی به گروهی دیگر ایجاد می‌شود (لینل جان، ۱۳۸۴: ۱۴۳، به نقل از همدانی، بی‌تا).
۳. شبکه اجتماعی یا منبع تولیدکننده سرمایه اجتماعی، ترکیبی از کنشگران (کنشگران لزوماً افراد نیستند، بلکه سازمان‌ها و گروه‌ها را نیز در بر می‌گیرند) و روابط بین آن‌هاست. به عبارت دیگر، شبکه اجتماعی، الگویی از روابط است که کنشگران را به هم متصل می‌کند. شبکه اجتماعی را می‌توان مجموعه‌ای از افراد یا سازمان‌ها یا مجموعه‌های دیگر دانست که از طریق روابط اجتماعی مانند دوستی، همکاری‌بودن یا تبادل اطلاعات با یکدیگر مرتبط می‌شوند. بدین ترتیب، شبکه اجتماعی، الگویی ارتباطی است که مردم را به هم متصل می‌کند یا پیوندهایی است که افراد را با گروه‌هایی از مردم مرتبط می‌سازد (باستانی، ۱۳۸۲، به نقل از شارع‌پور، ۱۳۸۶: ۱۷۰).

۴. شبکه روابط اجتماعی به منابع ابزاری و حمایتی موجود در شبکه روابط اشاره دارد. این منابع از طریق پیوندها و روابط اجتماعی ضعیف و قوی در دسترس افراد قرار می‌گیرد (اعظم‌زاده، دهقان دهنوی، ۱۳۸۷: ۱۷). شبکه روابط اجتماعی شامل تعاملات اجتماعی (تنوع تماس، فراوانی تماس، صمیمیت پیوند)، ساختار شبکه (اندازه شبکه) و حمایت‌های دریافتی و یا پرداختی (ارائه شده) است (اعظم‌زاده و دهقان دهنوی، ۱۳۸۷: ۲۳).
۵. افراد اغلب برای دستیابی به اطلاعات، منابع و موقعیت‌ها به روابط شخصی و نزدیکان خود متکی‌اند. این روابط، شبکه اجتماعی فرد را تشکیل می‌دهد و آن به نوبه خود سیستم اجتماعی را به وجود می‌آورد. دانشمندان اجتماعی از مفهوم شبکه اجتماعی برای اشاره به سیستم پیچیده روابط بین افراد در سیستم اجتماعی استفاده کرده‌اند (Crowell, 2004؛ به نقل از شارع‌پور، ۱۳۸۶: ۱۷۰).
۶. شبکه اجتماعی، شبکه‌ای درون‌پیوسته از افرادی است که معمولاً ویژگی عام دارند؛ مثلاً ممکن است ورزشی خاص را دوست داشته باشند یا در شغلی مشابه مشغول به کار باشند یا حتی مذهبی مشترک داشته باشند (گزارش تحقیقی کمیسیون بهره‌وری استرالیا، ۱۳۸۷: ۱۴).
۷. وارنر (۱۹۹۳) شبکه را فرایند برقراری ارتباط با افراد موجود درون شبکه اجتماعی و حفظ و نگهداری این ارتباط تعریف می‌کند (قلی‌پور و دیگران، ۱۳۹۱: ۴۴).
۸. شبکه، مجموعه‌ای از روابط، پیوندها و گره‌ها در میان افراد است که بر اساس ارتباط متقابل بین افرادی تشکیل می‌شود که برای نگهداری این ارتباط پافشاری می‌کنند. این ارتباط می‌تواند به صورت تبادلات اطلاعاتی یا پیوندهای دوستی باشد (Israel & rounds, 1987).
۹. شبکه‌سازی مجموعه‌ای از فعالیت‌های افراد به منظور توسعه، حفظ و نگهداری ارتباط با کسانی است که دارای قدرت و توان بالقوه برای کمک به اعضای شبکه در زمینه‌های کاری و حرفه‌ای هستند. در داخل شبکه‌ها، تسهیم قابل ملاحظه‌ای از اطلاعات، منابع، مهارت‌ها و اقدامات سازمانی وجود دارد. درک و دریافت هنجارها، ارزش‌ها و اهداف سازمانی و اجتماعی نیز همیشه یکسان نیست (Timberlake, 2005؛ به نقل از قلی‌پور و دیگران، ۱۳۹۱: ۴۵).
۱۰. طبق مطالعات، برای موفقیت در مسیر حرفه‌ای به شبکه‌سازی نیاز است. شبکه‌ها معمولاً شامل ارتباط با دیگران برای منفعت‌بردن از ارتباطات کاری متقابل است (Ibarra, 1992؛ به نقل از قلی‌پور و دیگران، ۱۳۹۱: ۴۴).
۱۱. علاوه بر جامعه در سطح کلان که تعاملات گسترده‌ای در خود جای می‌دهد، اجتماع کوچک‌تری با عنوان اجتماع شبکه‌ای مطرح می‌شود که شبکه روابط غیررسمی فرد است که همانند جامعه بزرگ‌تر، دارای سازوکارهای روابط و تولید اعتماد است (باستانی و دیگران، ۱۳۸۷: ۴۴).
۱۲. انواع شبکه‌های همکاری، با هدف کسب کارایی جمعی شکل می‌گیرند. بنگاه‌های همکار، با توسعه سازمان شبکه‌ای می‌توانند در مهارت‌ها، ماشین‌آلات، سیستم توزیع، کنترل موجودی و

سفارش‌ها، هزینه‌های بازاریابی و ارتباط با مراجع دولتی از یکدیگر بهره ببرند (Mohr, 2001)؛ به نقل از رحیمیان و کلانتر، ۱۳۸۲: ۸).

۱۳. شبکه‌سازی عبارت از قدرتی است که از روحیه همکاری و به اشتراک گذاشتن توانمندی‌ها حاصل می‌شود. شبکه‌سازی تمایلی است از اینکه به خودمان، ارتباطاتمان و افرادی که با ما ارتباط دارند، احترام بگذاریم. شبکه‌سازی راهی است تا آنچه را داریم یا از آن اطلاعاتی داریم، به سیستم عرضه کنیم و این امکان را فراهم کنیم تا این اطلاعات به‌طور مداوم در شبکه جریان داشته باشد. شبکه‌سازی راهی سازمان‌یافته برای ایجاد ارتباط بین افرادی است که ما می‌شناسیم با افرادی که دیگران آن‌ها را می‌شناسند. این ارتباط با اهداف و منظور خاص شکل می‌گیرد (modiriran.ir/1393/02).

۱۴. شبکه اجتماعی منبعی از اشکال متفاوت خدمات، ارزش‌ها، هنجارها و تعهدات و... محسوب می‌شود که می‌تواند به بروز عواطف اجتماعی متعددی در طی زندگی روزمره منجر شود (Cook, 2005: 10؛ به نقل از ایمان و شیردل، ۱۳۹۲: ۲۷ و ۲۸).

۱۵. شبکه‌ها به‌عنوان مجموعه‌ای از سازمان‌ها و مراجع خودمختار در نظر گرفته می‌شوند که برای تحقق هدف‌هایی گرد هم می‌آیند که به‌تنهایی قادر به رسیدن به آن نیستند. سازمان‌ها به این دلیل به شبکه‌ها می‌پیوندند که آن‌ها را قادر به مقابله با مسائل و مشکلات کلان و پیچیده می‌کند (Vogenbeck, 2005: 2; Chisholm, 1998: 21؛ به نقل از کاملی و دیگران، ۱۳۸۸: ۱۶۵).

۱۶. شبکه، زمینه‌ای است برای تبادل امکانات، اطلاعات و فرصت‌ها میان مجموعه‌ای از سازمان‌ها و گروه‌ها با اهداف مشترک که سبب همکاری و فعالیت‌های مشترک می‌شود، مشکلات را مرتفع و آن‌ها را در منافع با یکدیگر سهیم می‌سازد (تلوری، ۱۳۹۱: ۲۲).

در یک جمع‌بندی از ارائه و تبیین ۱۶ تعریف فوق می‌توان در تعریف منتخب گفت:

۱. ما به پیشوند نیاز داریم که در تعاریف مذکور از تعبیری مانند زمینه، ترکیب، مجموعه، الگو، منبع، قدرت، فرایند و... استفاده شده است. آنچه در تعریف منتخب گزینش می‌شود، مفهوم «الگو» است. الگو مفهومی است که به نظر می‌رسد تمام مفاهیم دیگر را در بر دارد و بار علمی مناسبی نیز دارد.

۲. جنس تعریف یا ماهیت اصلی شبکه باید مشخص شود. همان‌طور که دیدیم، تعاریف متفق‌القول بر مفهوم «ارتباط» با تعبیر مختلفی مانند پیوند، تعامل، روابط و... تأکید داشتند. این پژوهش نیز واژه «ارتباطات» را به‌عنوان ماهیت اصلی شبکه بر می‌گزیند.

۳. بازیگران و کنشگران در شبکه، عنصری بودند که بیشتر تعاریف به آن پرداخته‌اند. به‌طور کلی می‌توان سه نوع بازیگر را در سه سطح مطرح کرد: ۱. اشخاص؛ ۲. گروه‌ها؛ ۳. نهادها یا سازمان‌ها.

۴. اشاره به فرایند تحقق شبکه، مقوله‌ای است که بسیاری از تعاریف به آن اشاره داشتند. این پژوهش، بحث «به اشتراک‌گذاشتن و تسهیم اطلاعات، منابع، توانمندی‌ها، عواطف و هویت‌ها» را فرایند اصلی شبکه می‌داند.

۵. هدفمندبودن، مفهومی است که تعاریف بر آن تأکید دارند. از منظر این پژوهش، هدف از شبکه‌سازی، «هم‌افزایی، کسب کارایی جمعی، فائق‌آمدن بر مشکلات و نیل به اهداف» است. با توجه به نکات پنج‌گانه فوق می‌توان گفت که تعریف منتخب این پژوهش از شبکه اجتماعی، عبارت است از:

الگوی منسجم و مستمری از ارتباطات کنشگران (افراد و گروه‌ها) با یک ویژگی عمومی که طی فرایند به اشتراک‌گذاشتن اطلاعات، منابع، توانمندی‌ها، عواطف و هویت‌ها، سبب هم‌افزایی، کسب کارایی جمعی و فائق‌آمدن بر مشکلات و نیل به اهدافی می‌شوند که به‌تنهایی امکان‌پذیر نیست.

طبق این تعریف:

۱. شبکه نوعی الگو است: طرحی منظم و طراحی شده است و امری اتفاقی و تصادفی؛
۲. این الگو منسجم و مستمر است: انسجام این گروه به ارتباطات درهم‌تنیده آن است. ارتباطاتی که در یک استمرار زمانی منسجم می‌شود؛
۳. این ارتباطات اگرچه اعم ارتباطات میان‌فردی، میان‌گروهی و حتی جمعی است، اما پایه و بنیان اصلی آن بر ارتباطات فیزیکی، واقعی، چهره به چهره متکی است و ارتباط جمعی، با واسطه و مجازی جنبه مکمل و کمکی دارد. علت چنین امری، عمق و نفوذ دسته اول ارتباطات و طبیعتاً استحکام بیشتر شبکه است؛
۴. بازیگران شبکه افراد و گروه‌ها هستند و نه نهادها و سازمان‌ها. این کنشگران باید دارای یک حوزه مشترک علایق و سلیق باشند؛
۵. این شبکه طی فرایند تسهیم و اشتراک‌گذاری اتفاق می‌افتد. آنچه در تسهیم، به اشتراک گذاشته می‌شود، اطلاعات، منابع و توانمندی‌ها، عواطف و هویت‌هاست؛
۶. هدف نهایی این شبکه با فرایند تسهیم آن، کارآمدی بیشتر و تقویت یکدیگر است که طبیعتاً سبب رفع مشکلات و نیل به اهداف می‌شود.

در شبکه‌سازی مورد نظر این پژوهش:

۱. ارتباطات و تعاملات کنشگران چگونه است؟
۲. کنشگران و بازیگران چه کسانی هستند؟ ویژگی عمومی آن‌ها چیست؟
۳. چه اطلاعات، منابع و توانمندی‌هایی به اشتراک گذاشته می‌شود؟
۴. هدف نهایی چیست؟

در پایان به این نکته نیز اشاره می‌شود که شبکه‌سازی ناظر به فرایند ساخته‌شدن هر شبکه اجتماعی است و خود شبکه اجتماعی به ساختار شبکه اشاره دارد. به بیان دیگر، در تبیین رابطه شبکه‌سازی و شبکه اجتماعی باید گفت که اولی ناظر به فرایند است و دومی ناظر به محصول؛ با این توضیح که از طریق فرایند شبکه‌سازی، شبکه اجتماعی حاصل می‌شود.

۲.۱. انواع شبکه اجتماعی

انقسام شبکه اجتماعی به دو اعتبار صورت می‌گیرد: اول درجه تغییرات محیطی (سرعت، امکان پیش‌بینی، قطعیت و نبود قطعیت) به این معنا که تأثیر مهمی بر نحوه تصمیم‌گیری افراد، گروه‌ها و سازمان‌ها در خصوص رقابت و همکاری دارد. با توجه به اینکه شدت تغییرات محیطی، ریسک و نبود اطمینان را افزایش می‌دهد و پیش‌بینی را مشکل می‌کند، در تطابق با شرایط محیطی به ساختارهای انعطاف‌پذیر نیازمند است تا بتوان رسیدن به هدفی را میسر کرد که برای آن شبکه‌ای شکل می‌گیرد. در چنین شرایطی، روابط خارجی با دیگر افراد، گروه‌ها یا سازمان‌ها نیز باید انعطاف‌پذیر باشد تا تغییر و هماهنگی در زمان نسبتاً کوتاهی ایجاد شود. با کاهش شدت تحولات محیطی، نیاز به انعطاف‌پذیری نیز کاهش می‌یابد.

دوم نوع روابط بین اعضای شبکه که می‌تواند به صورت همکاری کامل تا معامله‌ای وجود داشته باشد. این روابط ممکن است از تمایل به همکاری و مشارکت زیاد تا روابط معامله‌ای و حسابگرانه متغیر باشد. در نوع روابط معامله‌ای، تبادل توانایی‌ها با قیمت مورد رضایت طرفین مطرح است. طرفین برخی توانمندی‌ها و منابع خود را در مقابل امتیازات یا قیمت، معامله می‌کنند؛ درحالی‌که در همکاری کامل، اعضا، تمام توانایی‌های خود را در اختیار طرف مقابل قرار می‌دهند. ماهیت روابط بین اعضا از عوامل گوناگونی نظیر توانمندی‌های محوری، کیفیت تغییرات محیطی، منابع تغییرات، ساختار بازار و پیچیدگی فناوری تأثیر می‌پذیرد. همچنین ممکن است در داخل یک شبکه، بیش از یک حالت روابط را مشاهده کرد (رحمان سرشت و صنوبر، ۱۳۷۸: ۳۵).

به این دو اعتبار می‌توان چهار قسم شبکه تعریف کرد:

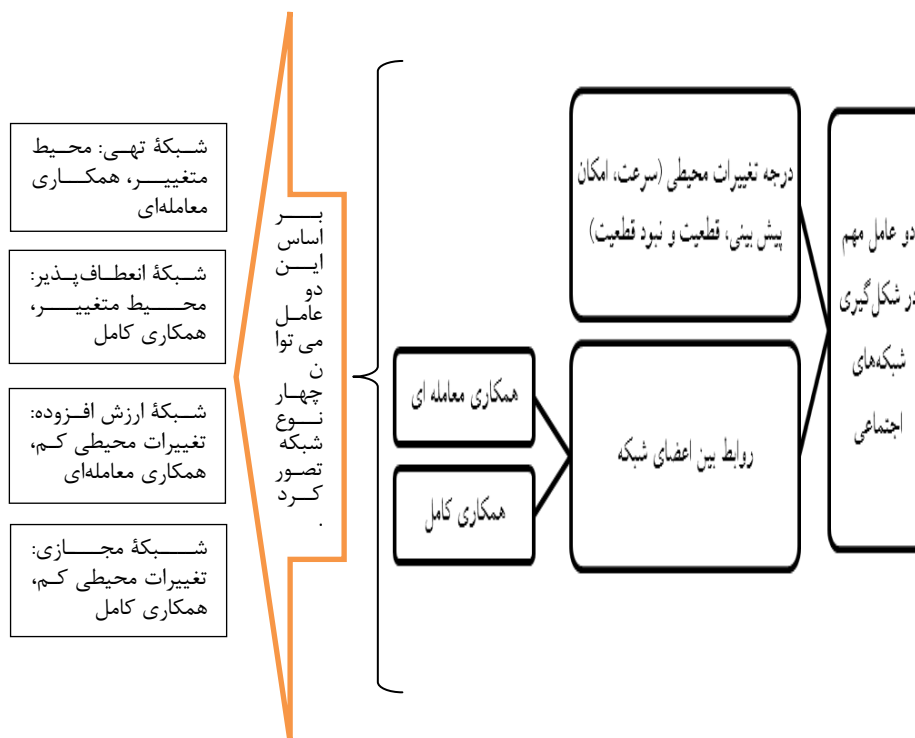
۱. شبکه تهی: یک شکل معامله‌گرانه و مناسب برای محیط بسیار متغیر است. اصطلاح تهی به این دلیل استفاده می‌شود که فرد، گروه یا سازمان اصلی به منظور ارضای نیازهای جامعه، گروه‌ها، افراد و... به شدت به دیگر افراد، گروه‌ها و سازمان‌ها متکی است. این نوع شبکه برای مواردی مناسب است که ارضای نیاز به فناوری‌های گوناگون نیازمند است. معمولاً این شرکت‌ها، ابتدا تمام افراد و شرکت‌های توانمند در فعالیت مربوط را شناسایی و پس از دریافت سفارش، کلیات آن را طراحی می‌کنند. سپس گروه‌های ماهر استخدام‌کننده، گروه، شرکت یا فرد متناسب و صاحب صلاحیت را یافته و بخشی از کار را در قالب قرارداد به وی می‌سپارند. در این شرکت‌ها، دستگاه‌های اطلاعاتی

نقشی حیاتی ایفا می‌کنند. سازوکارهای ضربه‌گیر در برابر تغییرات محیطی به نحو کارآمدی تعبیه شده و قادرند به‌سرعت خود را با موقعیت‌ها و شرایط جدید وفق دهند (رحمان سرشت و صنوبر، ۱۳۷۸: ۳۶).
 ۲. شبکه انعطاف‌پذیر: برای وضعیتی مناسب است که شرایط محیطی متغیر است؛ ولی اعضای شبکه مایل به همکاری بلندمدت و اتحاد بین‌فردی، گروهی یا سازمانی هستند. افراد و گروه‌هایی به تشکیل این نوع شبکه‌ها تمایل دارند که هر یک در محصول و فرایند خود، دارای کمبودهایی باشند. ارتباط نزدیک و هماهنگی بین اعضا از عناصر اصلی مدیریت این شبکه‌هاست (رحمان سرشت و صنوبر، ۱۳۷۸: ۳۶).

۳. شبکه ارزش افزوده: برای شرایطی مناسب است که شدت تغییرات محیطی نسبتاً کم، ولی تشخیص ترجیحات جامعه، بازار و بخش‌ها دشوار باشد و اعضای شبکه نیز روابط معامله‌گرانه را ترجیح دهند. درواقع، اعضای شبکه قادرند برخی وظایف را با هزینه کمتر انجام دهند (رحمان سرشت و صنوبر، ۱۳۷۸: ۳۶).

۴. شبکه مجازی: در این حالت، تحولات محیطی نسبتاً کم و افراد و گروه‌ها در صدد ایجاد روابط همکاری با دیگران هستند. برخلاف شبکه تهی، در این حالت، شبکه دارای توانایی محوری در

شکل ۱. نمودار انواع شبکه‌های اجتماعی

نوآوری و تولید است. این شکل از شبکه، مورد استفاده آن دسته از افراد، گروه‌ها و سازمان‌هایی است که در صدد کشف فرصت‌های بلندمدت‌اند و در عین حال، از راه تشکیل شبکه سعی در پوشش ریسک دارند (رحمان سرشت و صنوبر، ۱۳۷۸: ۳۷).

به نظر می‌رسد با توجه به اینکه در هر شبکه‌ای از تخصص‌های گوناگون برخوردار است، باید محیطی کاملاً متغیر وجود داشته باشد تا بتواند این افراد را جذب و حفظ کند. از طرفی، همکاری کامل است که باعث می‌شود یک شبکه به موفقیت دست یابد. بنابراین، بهترین نوع شبکه برای نخبگان متخصص - متعهد شبکه انعطاف‌پذیر است.

اصل سیاستی: نوع شبکه: انعطاف‌پذیر

۳.۱. کارکردهای شبکه اجتماعی

شبکه‌های اجتماعی کارکردها، ویژگی‌ها و فوایدی دارند که این کارکردها و فواید عاملی اساسی برای شکل‌گیری آن‌ها نیز به حساب می‌آید و اساساً مزیت آن‌ها نسبت به واحدهای اجتماعی دیگر مانند گروه، نهاد، جامعه، جماعت، توده، انبوه خلق و... به حساب می‌آید. ذیلاً به برخی کارکردهای آن اشاره می‌شود:

۳.۱.۱. تمرکز منابع و نیروها و بهره‌وری بیشتر

استفاده از منابع غیرمتمرکز در قالبی واحد یکی از فواید و کارکردهای شبکه‌های اجتماعی است. در فناوری‌های نو، به دلیل وجود ریسک فراوان، تخصصی‌شدن مداوم حوزه‌های مختلف و شاخه‌های درون یک فناوری، سبب می‌شود مراکز فعال، نیازهای متعددی از نظر تجهیزات و توانمندی‌های علمی و نیروی انسانی داشته باشند. همچنین در مواقعی که اجرای طرح به استفاده از نیازها، تجهیزات و منابع متعددی نیازمند باشد که همگی آن‌ها در حیطه دسترسی شخص یا سازمانی واحد نیست، بهترین راه‌حل، ایجاد شبکه میان عناصری است که همگی، واجد امکانات لازم برای اجرای طرح باشند. در این صورت، نکته مهم این است که عضویت در شبکه و مشارکت در اجرای طرح، باید برای همه اعضا، بنا بر سودی که از مشارکت عایدشان می‌شود، توجیه‌پذیر باشد (تلوری، ۱۳۹۱: ۲۸-۳۸).

بر اساس کارکرد مذکور می‌توان گفت که در انتخاب افراد و گروه‌ها باید به نحوی عمل شود که ترکیب کلی کنشگران اولاً دارای بیشترین تنوع باشد. ثانیاً با هم متناسب و تکمیل‌کننده باشد؛ به نحوی که شرایط بده‌بستان توانمندی‌ها رخ دهد. این امر به‌ویژه در مورد کنشگران سرحلقه و اصلی، اهمیت مضاعف دارد.

اصل سیاستی: تنوع و تناسب منابع و توانمندی‌های کنشگران

۳.۱.۲. توزیع مطلوب اطلاعات

قرار گرفتن فعالیت‌ها در چارچوب شبکه سبب می‌شود اطلاعات به‌طور مطلوبی در مجموعه توزیع شود و عناصر شبکه از فعالیت‌های یکدیگر به‌خوبی آگاه شوند (تلوری، ۱۳۹۱: ۲۶). همچنین شبکه باعث در اختیار گذاشتن اطلاعات زیاد با هزینه و زمان اندک برای اعضای شبکه می‌شود (الوانی و سید نقوی، ۱۳۸۱: ۱۹). پژوهشگران ارتباط جمعی نشان داده‌اند که ابتکارات و اطلاعات از طریق شبکه‌های بین اشخاص در جامعه پخش می‌شوند. وسایل ارتباط جمعی ابزاری هستند، اما اندیشه‌ها و اطلاعات عملاً از طریق شبکه‌های کلامی بین افراد پخش می‌شوند (لیتل جان، ۱۳۸۴: ۱۴۳؛ به‌نقل از همدانی، بی‌تا).

همان‌طور که تعریف منتخب از شبکه‌های اجتماعی نیز آمد، فرایند اصلی در شبکه اجتماعی، تسهیم و به اشتراک‌گذاری اطلاعات است. در این راستا، سه راهبرد قابل توجه است: ۱. گردش سراسری اطلاعات در شبکه؛ ۲. استفاده از وسایل ارتباط جمعی برای توزیع اطلاعات؛ ۳. توازن بین ارتباط میان‌فردی و جمعی در توزیع اطلاعات. در مورد راهبرد اول باید گفت که اطلاعات در یک شبکه باید به‌طور متوازن و سراسری در گردش باشد. این بدان معناست که شکاف ارتباطی و اطلاعاتی بین گروه‌ها و طبقات یا بین اعضای یک گروه نباید وجود داشته باشد. طبیعتاً این به معنای یکسانی حجم اطلاعات در کل شبکه نیست و ممکن است در برخی مراتب و طبقات به‌ویژه در طبقات نزدیک به رأس هرم، تبادل اطلاعات متراکم‌تر باشد. درباره راهبرد دوم نیز باید گفت که برای توزیع اطلاعات در شبکه باید از وسایل ارتباط جمعی استفاده کرد. در این راستا، استفاده از اینترنت و فضای مجازی به دلیل دسترسی بیشتر و هزینه کمتر و ماهیت تعاملی آن بیشتر توصیه می‌شود. درنهایت، در مورد راهبرد سوم تأکید می‌شود که در شبکه استفاده از ارتباطات با واسطه‌ای وسایل ارتباط جمعی نباید اعضا از برقراری ارتباطات میان‌فردی و چهره به چهره غافل شوند که طبیعتاً عمق و اثرگذاری بیشتری دارد. توازن میان این دو ارتباط باید رعایت شود تا هم‌زمان گستره ارتباطی و عمق ارتباطی با هم پیشرفت کنند.

اصل سیاستی: توزیع مطلوب اطلاعات

۳.۱.۳. کاربایی

«شبکه اجتماعی باعث دسترسی افراد به اطلاعات درباره موقعیت‌های کاری و بازار کار می‌شود» (کراول، ۲۰۰۴؛ به‌نقل از شارع‌پور، ۱۳۸۶: ۱۷۳)؛ بدین صورت که «وقتی فردی به عضویت در شبکه اجتماعی خاصی درآید، می‌تواند با استفاده از ارتباطی که با اعضای آن شبکه برقرار می‌کند، فرصت‌های شغلی بهتری را برای خود به وجود آورد؛ چراکه پیوندهای موجود در شبکه، امکان ارزیابی اطلاعات مربوط به فرصت‌های شغلی را به اعضا می‌دهد و آن‌ها را در انتخاب شغل مورد نظر کمک می‌کند» (الوانی و سیدنقوی، ۱۳۸۱: ۱۹). «ممکن است عضوی همکار عضو دیگر شبکه خود، در سازمان، نهاد یا شرکتی خاص شود و هرچقدر شبکه افراد گسترش یابد، وضعیت شغلی آنان نیز بهبود پیدا می‌کند (اعظم‌آزاده، دهقان دهنوی، ۱۳۸۷).

همان‌طور که در تعریف شبکه اجتماعی آمد، نیل به اهداف و فائق آمدن بر مشکلاتی که به تنهایی امکان پذیر نیست، از اهداف شبکه اجتماعی است که از طریق هم‌افزایی حاصل می‌شود. یکی از مشکلاتی که نخبگان متخصص - متعهد با آن مواجه هستند، «عدم اشتغال» است. یکی از اهدافی که می‌توان در شبکه اجتماعی مورد پژوهش دنبال کرد و برای آن تدابیری اندیشیده شود، زمینه‌چینی برای اشتغال اعضاست و در آن راستا می‌تواند با نهادهای مختلف برای جذب اعضا مذاکره کرد.

اصل سیاستی: زمینه‌چینی برای شغل‌یابی اعضا

۳.۱.۴. امکان نظارت بیشتر

امکان نظارت بر فعالیت‌های مراکز و بررسی این فعالیت‌ها، کارکرد دیگر شبکه‌های اجتماعی است. ساختار شبکه این امکان را در اختیار مدیریت شبکه قرار می‌دهد که به آسانی و به میزان کافی، بر عملکرد گره‌ها نظارت داشته باشد یا بررسی روند اجرای برنامه‌های جاری در بدنه شبکه، تصمیمات مناسبی برای بهبود عملکرد شبکه و سیاست‌های حمایتی و مدیریتی مجموعه اتخاذ کند (توری، ۱۳۹۱: ۲۶).

یک شبکه اجتماعی مطلوب، شبکه‌ای است که امکان نظارت و ارزیابی از آن وجود داشته باشد. در این راستا، طراحی نظام نظارت کارآمد و روزآمد، اهمیت چشمگیری دارد. به نظر می‌رسد نقش اعضای اصلی و سرشاخه‌ها در این راستا برجسته‌تر از سایر اعضا است.

اصل سیاستی: طراحی نظام نظارت کارآمد و روزآمد

۳.۱.۵. حمایت شبکه‌ای

پیامدهای مهمی در پیوستن به هر شبکه به خصوص برای تازه‌واردها وجود دارد. از طریق عضویت در شبکه‌های اجتماعی است که اعضا می‌توانند احترام دیگران به خود را به دست آورند. شبکه‌ها تعهد وفاداری بین اعضا و حمایت سازمانی را به وجود می‌آورند (Green, 1982). به نقل از قلی‌پور و دیگران، (۱۳۹۱: ۴۵).

یکی از وظایف مهم شبکه اجتماعی مورد نظر، حمایت از اعضا در فعالیت‌های آموزشی، پژوهشی و اجرایی است. در این راستا، کمک به اعضا در دانش‌افزایی، پژوهش‌گری و جذب سرمایه در این جهت و در نهایت، مشاوره فکری در امور اجرایی لازم و ضروری است.

اصل سیاستی: لزوم حمایت از اعضا

۳.۱.۶. کسب مهارت

«شبکه‌های میان‌سازمانی که حاصل کار سرمایه اجتماعی است، مزایای مختلفی برای سازمان دارد؛ از جمله کسب مهارت‌ها و دانش جدید از سوی اعضای شبکه‌ها مزیتی است که در سازمان‌های چندبخشی کاربرد دارد» (الوانی و سید نقوی، ۱۳۸۱: ۱۹).

یکی از وظایف مهم در طراحی شبکه، تعیین میزان و نوع مهارت‌هایی است که افراد بایستی در طول عضویت در شبکه کسب کنند و طبیعتاً یکی از ملاک‌های ارزیابی موفقیت شبکه و دوام عضویت هر فرد در شبکه، میزان کسب مهارت‌های تعریف‌شده است.

اصل سیاستی: مهارت‌افزایی اعضا

۳.۱.۷. کسب منفعت مالی

«شبکه‌ها معمولاً شامل ارتباط با دیگران متنوع برای منفعت‌بردن از ارتباطات کاری متقابل است» (Singh & other, 2006؛ به نقل از قلی‌پور و دیگران، ۱۳۹۱: ۴۵). تقویت انگیزه‌های غیرمادی برای عضویت در شبکه، از دستور کارهای مهم مدیران شبکه است؛ اما تعبیه نظام منفعت‌رسانی به اعضا با توجه به وقت‌گذاری و زمان‌بری عضویت و فعالیت در آن لازم و ضروری است.

انگیزه‌بخشی معنوی و اعطای منافع غیرمادی مانند مهارت‌افزایی در ایجاد شبکه در اولویت است؛ اما شرط لازم شبکه به‌ویژه در بقا و دوام آن، طراحی نظامی خودمختار مالی است تا وقت بیشتری را صرف فعالیت‌های شبکه نمایند. در این راستا، اتخاذ تدابیری برای درآمدزایی در حوزه‌های آموزشی و پژوهشی لازم و ضروری است.

اصل سیاستی: طراحی نظام درآمدزایی شبکه

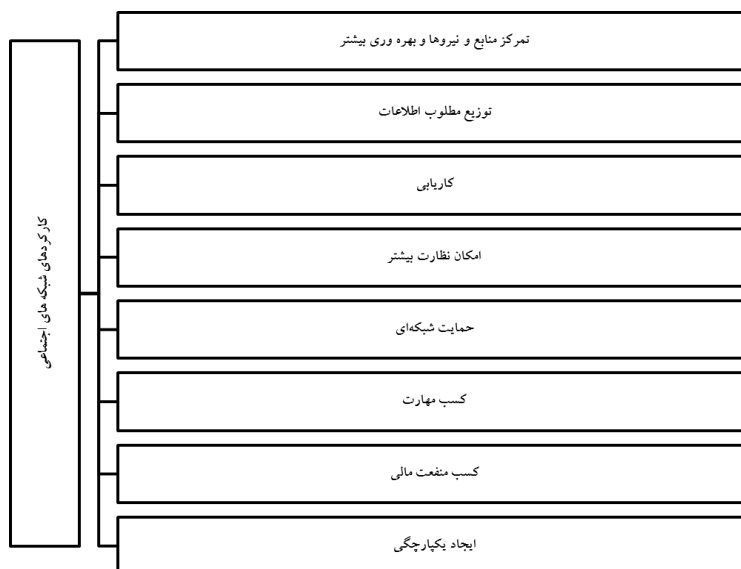
۳.۱.۸. ایجاد یکپارچگی

«مزیت و کارکرد دیگر شبکه اجتماعی، ایجاد یکپارچگی در میان اعضاست. هنجارها و باورهای محکم سبب ایجاد شبکه اجتماعی قوی می‌شود که دربرگیرنده آداب‌ورسوم و قوانین خاصی است و این هنجارها جایگزینی کنترل‌های رسمی می‌شود» (الوانی و سیدنقوی، ۱۳۸۱: ۲۰).

لازم است که حلقه اول و شورای راهبری شبکه، در ابتدای راه‌اندازی آن، یک مانیفست شامل مختصات و چارچوب هویتی اعضا در هر بخش و طبقه را مشخص کند. این مانیفست، ضمن روشن کردن هدف هویتی شبکه، در گزینش افراد برای عضویت نیز کارایی دارد.

اصل سیاستی: تدوین چارچوب هویتی شبکه

در پایان این بخش، برای جمع‌بندی، عنوان کارکردها در نمودار زیر می‌آید:

شکل ۲. نمودار کارکردهای شبکه اجتماعی

۲. نخبگان علمی

همان‌طور که در بخش چيستی شبکه اجتماعی گفته شد، بازیگران و کنشگران، عنصری از شبکه به حساب می‌آیند که با تعاملات خویش شبکه را به وجود می‌آورند. در این پژوهش، منظور ما از نخبه، تعاریف ارائه‌شده توسط بنیاد ملی نخبگان و دیگر نهادها نیست که ناظر به هوش سرشار و استعداد خاص در فرد است؛ بلکه در معنایی وسیع‌تر به هر فرد بانگیزه، علاقه‌مند، پرتلاش و با هوش عادی اطلاق می‌شود که به‌نوعی ایده یا طرح نویی دارد که می‌تواند برای جامعه مفید باشد.

آنچه برای ما در این تعریف اهمیت دارد، حوزه انگیزشی فرد است و نه حوزه استعداد. این افراد بانگیزه و پرتلاش باید دارای دو ویژگی باشند: متخصص و متعهد. منظور ما از تخصص، تمرکز فرد روی حوزه کاری خاصی است. به‌عنوان مثال، فردی روی شیمی یا فیزیک یا رسانه و... متمرکز است و در آن حوزه حرف‌ها و ایده‌های نویی دارد. نخبه متخصص از منظر این پژوهش، به کسی یا کسانی اطلاق می‌شوند که یا در حوزه خاصی فعالیت متمرکز دارند یا در حال تحصیل در آن رشته هستند یا قصد فعالیت یا تحصیل در آن حوزه را دارند. اما منظور از تعهد به حوزه باورها و ارزش‌های افراد بر می‌گردد. افرادی می‌توانند عضو این گروه شوند که به آرمان‌های انقلاب اسلامی از جمله اصل ولایت‌فقیه، اسلام سیاسی، تقید به دین و شریعت در زندگی روزمره، تحقق علوم انسانی اسلامی و... معتقد باشند.

کسانی می‌توانند عضو شبکه مورد نظر پژوهش شوند که دارای ویژگی‌های ذیل باشند:

۱. بانگیزه و علاقه‌مند باشند؛
۲. از حداقلی از استعداد و هوش برخوردار باشند؛
۳. حوزه کاری و تحصیلی آن‌ها حوزه خاصی باشد؛
۴. به آرمان‌های انقلاب اسلامی معتقد باشند.

اصل سیاستی: شرایط افراد برای عضویت در شبکه

ب) الگوی سیاستی

تا اینجا تلاش شد تبیینی هر چند اجمالی از فضای نظری شبکه‌سازی و شبکه اجتماعی ارائه شود و در همین راستا، سؤالات و اصول سیاستی احصا گردد. در این بخش سعی می‌شود ضمن مرور بر این سؤالات و اصول، به سؤالات در سطح ملموس‌تر و عملیاتی‌تری پاسخ داده و ضمن تکمیل اصول، نسبتشان با یکدیگر و نقش‌آفرینی آن‌ها در الگوهای سیاستی را نشان دهیم. این سؤالات و اصول به شرح ذیل است:

۱. کنشگران و بازیگران چه کسانی هستند؟ ویژگی عمومی آن‌ها چیست؟
    - همان‌طور که پیش از این گفته شد، کنشگران و بازیگران این شبکه در سطح فرد و گروه (طبق اصل سیاستی نوع شبکه: فردی-گروهی) تعریف می‌شود. به بیان دیگر، در این الگو، متصدی شبکه‌سازی به دنبال افراد و گروه‌های نخبگانی انقلاب اسلامی است و نه نهادها و سازمان‌ها؛
    - کنشگران، نخبگان علمی متخصص و متعهد هستند. بنابراین، ویژگی عمومی این افراد، عبارت است از: علاقه‌مند و مستعد بودن نسبت به فعالیت یا تحصیل در جهت آرمان‌های انقلاب اسلامی در موضوع یا مسئله خاص؛
    - این افراد از نظر تحصیلی دارای این طبقات هستند: دانشجو یا دانش‌آموخته دکتری، دانشجو یا دانش‌آموخته کارشناسی ارشد، دانشجو یا دانش‌آموخته کارشناسی و دانش‌آموز. همچنین از نظر شغلی دارای این شقوقند: مدیر، کارشناس، کارمند و داوطلب فعال.
  ۲. ارتباطات و تعاملات کنشگران چگونه است؟
    - ارتباطات به چند اعتبار تقسیم می‌شود:
    - به اعتبار کارکرد ارتباط: ارشادی، آموزشی، پژوهشی و سیاستی:
- ارتباطات ارشادی ناظر به ارتباطی است که با هدف تربیت فرد و رشد استعدادهای درونی او و انگیزه‌بخشی به فرد در جهت پی‌جویی منویات انقلاب اسلامی است. ارتباطات آموزشی بخش نازل‌تری از ارتباطات ارشادی است که علم و تخصص را در فرد ایجاد می‌کند. ارتباطات پژوهشی نیز به مجموعه تعاملاتی گویند که حول حل مسئله‌ای علمی شکل می‌گیرد و در پی

حل آن مسئله است. در نهایت، ارتباطات سیاستی ناظر به تصمیم‌گیری‌های متصدیان شبکه در جهت ارتقای کیفی و کمی آن است.

• به اعتبار قالب ارتباط: مباحثه، مناظره و نشست:

این قالب‌ها، قالب‌های پیشنهادی نگارندگان است که قابل افزایش است. مباحثه شاید پایه‌ای‌ترین ارتباط در هر شبکه باشد. ایجاد فرهنگ مناسب گفت‌گو نقش بسزایی در ماندگاری مطالب در اذهان، رشد مهارت ارتباطی آن‌ها و تقویت روحیه کار جمعی می‌شود. این ویژگی‌ها به شکل حرفه‌ای‌تر و پیچیده‌تری در مناظرات خود را نشان می‌دهد. نشست‌ها نیز با محوریت یک متخصص، سنخ دیگری از ارتباطات است که از حالت تعاملی کمتری برخوردار است؛ اما محاسن خاص خود را دارد.

• به اعتبار سطح ارتباط: میان‌فردی، میان‌گروهی و جمعی

ارتباطات میان‌فردی در داخل گروه، بنیادی‌ترین نوع ارتباط است؛ مانند ارتباط سرگروه با اعضا یا اعضا با یکدیگر. اساساً عمیق‌ترین نوع ارتباطات و مؤثرترین نوع ارتباطات در این سطح رخ می‌دهد. در طرحی بالاتر، ارتباطات میان‌گروه‌ها مطرح می‌شود. این نوع ارتباطات، استحکام کلی شبکه‌ها را ارتقا می‌بخشد و طبیعتاً به کلیت شبکه هویت می‌دهد. در کنار این دو نوع ارتباط مستقیم و فیزیکی از ارتباطات جمعی با واسطه به‌ویژه فضای مجازی نباید غفلت ورزید، اگرچه تأکید می‌شود جنبه غلبه نسبت به ارتباطات میان‌فردی و میان‌گروه نباید پیدا کند.

۳. چه اطلاعات، منابع و توانمندی‌هایی به اشتراک گذاشته می‌شود؟

اطلاعات با معیارهای ذیل مقوله‌بندی می‌شود:

• اطلاعات به اعتبار فرایند: آموزشی (جمع‌آوری)، پژوهشی (تحلیل) و تربیتی

اطلاعات آموزشی، ناظر به ارتباطات آموزشی است. در واقع اطلاعات آموزشی، آن چیزی است که در ارتباطات آموزشی بین اعضا منتقل می‌شود. به‌عنوان مثال بانک کتب، بانک مقالات و... می‌تواند مصدافی از اطلاعات آموزشی باشد. اطلاعات پژوهشی، به اطلاعاتی گویند که به شکل هدفمند در جهت پاسخ به سؤال پژوهشی جمع‌آوری می‌شود. اطلاعات تربیتی نیز به مجموعه داده‌ها و مهارت‌های مربیان در شبکه گویند که طی فرایندهای پیچیده و بلندمدت، در اعضا نهادینه و درونی می‌شود.

• اطلاعات به اعتبار شکل: شفاهی و مکتوب

اطلاعات را به اعتبار شکل پیام از حیث استفاده از زبان در مقام فرستندگی و گوش در مقام گیرندگی (ارتباطات شفاهی) یا در مقابل، دست در مقام فرستندگی و چشم در مقام گیرندگی (ارتباطات مکتوب) می‌توان تقسیم کرد. ارتباطات مکتوب به سواد، حوصله و تمرکز بیشتری نیاز دارد. این در حالی است که ارتباطات شفاهی این‌گونه نیست. به نظر می‌رسد توازن بین دو نوع اطلاعات در شبکه‌سازی مهم است.

- اطلاعات به اعتبار موضع: ایجابی و سلبی
- یک سلسله اطلاعات ناظر به بودن‌ها یا نبایدها هستند و یک سلسله دیگر از اطلاعات ناظر به نبودن‌ها و یا نبایدها.
- ۴. هدف نهایی چیست؟
- اهداف شبکه قابل طرح در دو سطح است:
- اهداف اصلی:
  - نیروسازی: رشد و تربیت نخبگان متخصص و متعهد از طریق اشتراک‌گذاری ظرفیت‌ها و ایجاد کارایی جمعی؛
  - تولید علم: نقد و بررسی مطالعات علمی در ادبیات غربی و تلاش برای تولید علم ایرانی-اسلامی؛
  - اهداف فرعی:
    - جذب دانش‌آموزان و افراد برای تحصیل و فعالیت؛
    - شغل‌یابی برای اعضا؛
    - افزایش دامنه اطلاعات اعضا؛
    - ارتقای قوه تحلیل و نقد اعضا؛
    - بسط و ترویج فضای برادری و اعتماد در شبکه.
- حال به بحث دیگر، یعنی اصول سیاستی مطرح‌شده در بخش پیشین می‌رسیم. در کل، دوازده اصل سیاستی مطرح شد. به نظر می‌رسد این اصول دوازده‌گانه را می‌توان در سه مقوله طبقه‌بندی کرد. این سه مقوله مبنای ترسیم الگوهای نهایی ما خواهند بود:
- سیاست‌های ناظر بر ساختار شبکه اجتماعی: سیاست‌های شماره ۱، ۳.
- در این بخش از سیاست‌هایی سخن به میان می‌آید که موقعیت‌ها را در شبکه مشخص می‌کنند.
- سیاست‌های ناظر بر فرایندها و ارتباطات شبکه اجتماعی: سیاست‌های شماره ۲، ۴، ۵، ۷، ۸، ۹.
- این نوع سیاست‌ها، فرایندها و ارتباطات پویای شبکه را چارچوب‌بندی می‌کنند.
- سیاست‌های ناظر بر ساختن شبکه اجتماعی: سیاست‌های شماره ۶، ۱۰، ۱۱، ۱۲.
- این نوع سیاست‌ها، ناظر فرایند ساختن شبکه‌اند و نه خود شبکه و ابعاد آن.

شکل ۳. الگوی کلان ساختار شبکه اجتماعی

۱. الگوی ساختار شبکه اجتماعی

الگوی کلان ساختار شبکه اجتماعی دارای پنج سطح است: مدیریت شبکه، شورای سیاست‌گذاری، گروه‌های پژوهشی، گروه‌های آموزشی و گروه‌های ارشادی. مدیریت شبکه از بین شورای سیاست‌گذاری و به انتخاب آن‌ها تعیین می‌شود. شورای سیاست‌گذاری خود متشکل از دانشجویان یا دانش‌آموختگان دکتری یا مدیران اجرایی است که تصمیم‌گیری‌های کلان شبکه را انجام می‌دهد. طبقه‌بندی گروه‌های پژوهشی در سطح کارشناسان ارشد است که حول مسائل و پروژه‌های تحقیقاتی فعالیت می‌کنند. گروه‌های آموزشی، در سطح کارشناسی تعریف می‌شوند و امور آموزشی را پیگیری می‌کنند. در نهایت نیز گروه‌های ارشادی یعنی دانش‌آموزان هستند.

۲. الگوی فرایندها و ارتباطات شبکه اجتماعی

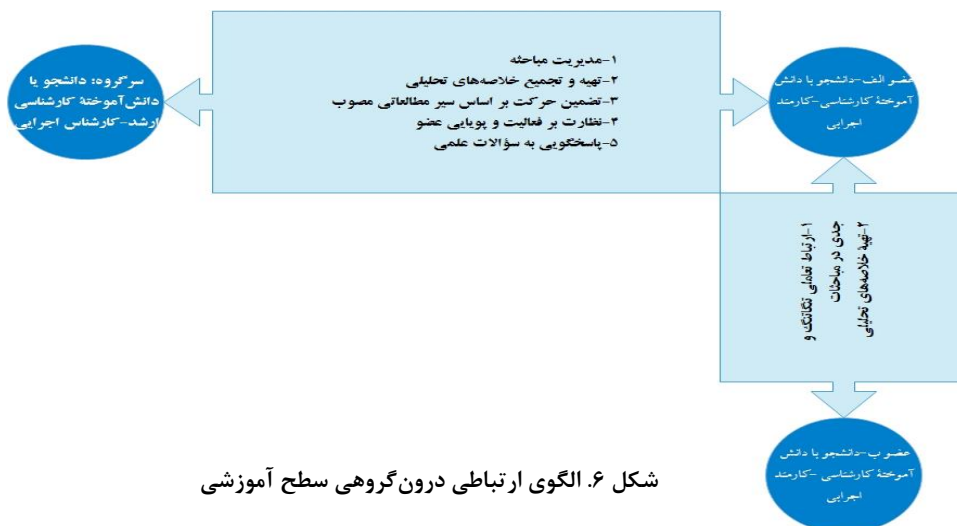
این بخش شامل چهار مدل متناسب با چهار موقعیت و سطح شورای سیاست‌گذاری، پژوهشی، آموزشی و ارشادی طراحی شده است. در داخل دایره‌ها، نوع کنشگران مشخص شده و در داخل کاردهای مستطیلی بین دو دایره، فرایندهای ارتباطی میان آن‌ها تعیین شده است. هر شکل دارای سه دایره و دو کادر مستطیلی است.

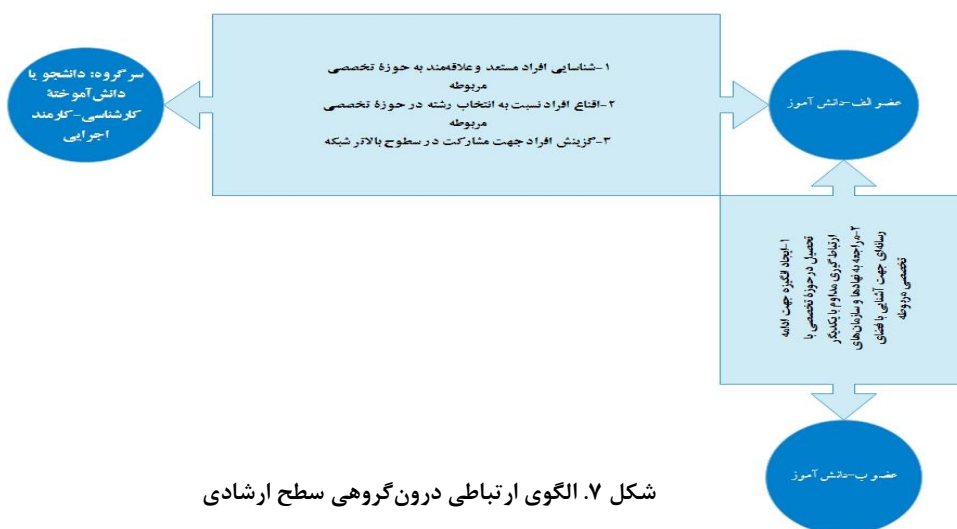
شکل ۴. الگوی ارتباطی در شورای سیاست‌گذاری

شکل ۵. الگوی ارتباطی درون گروهی سطح پژوهشی

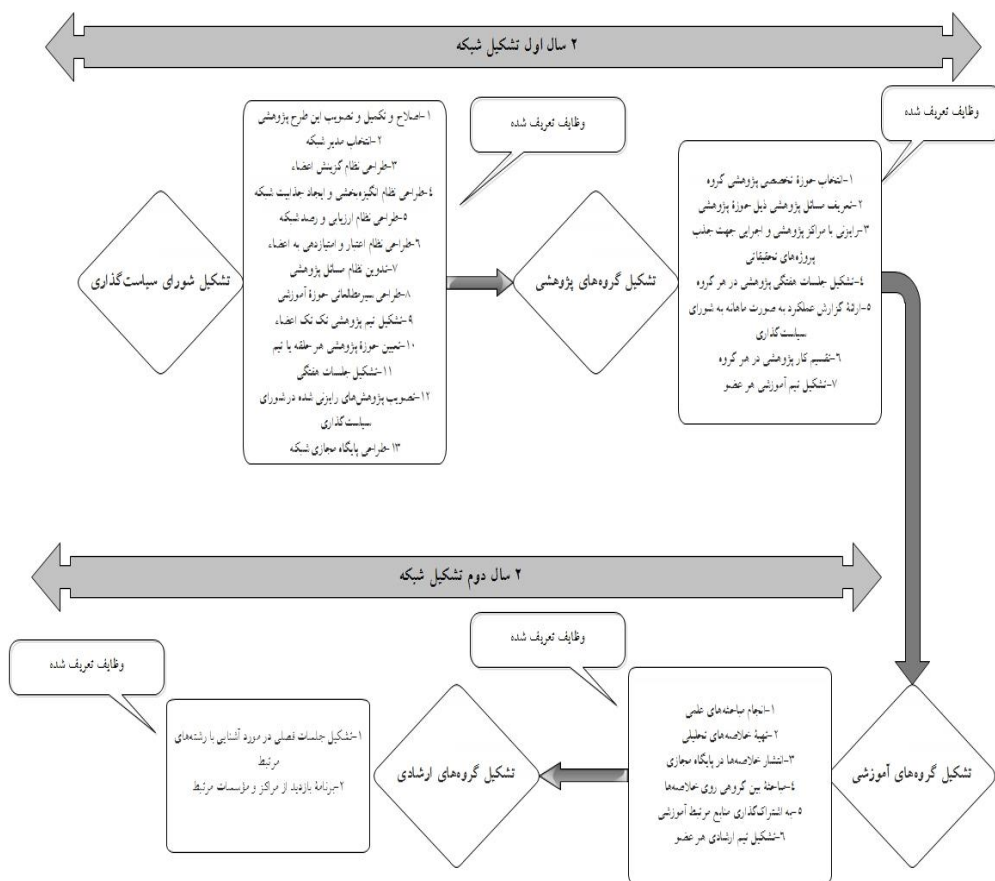
شکل ۶. الگوی ارتباطی درون گروهی سطح آموزشی

شکل ۷. الگوی ارتباطی درون گروهی سطح ارشادی

۳. الگوی ساختن شبکه اجتماعی

آخرین مدل و الگوی ارائه‌شده در این مقاله، ناظر به فرایند ساختن و ایجاد شبکه اجتماعی مورد نظر است. بازه زمانی شکل‌گیری این شبکه، چهارساله و در دو مقطع زمانی دوساله تفکیک شده است. در دو سال اول، شورای سیاست‌گذاری و گروه‌های پژوهشی با وظایف تعریف شده تشکیل می‌شوند و دو سال دوم، گروه‌های آموزشی و ارشادی. طبیعی است که بعد از چهار سال، شبکه اجتماعی نخبگانی باید به ثبات تشکیلاتی برسد.

شکل ۸. الگوی سیاستی ساختن شبکه اجتماعی

نتیجه‌گیری

ضرورت و لزوم سرمایه‌گذاری بر نخبگان هر کشور و حمایت از آن‌ها برای رشد و تکامل جامعه، اصلی اساسی و بدیهی است. انقلاب اسلامی نیز، چه در مرحله تأسیس، چه در مرحله نظام‌سازی و چه در مرحله تثبیت خویش، مستثنا از این اصل نیست و نخبگان علمی نقش اساسی را ایفا می‌کنند. آینده روشن انقلاب نیز منوط به میزان توجه و تمرکز ما به آن‌هاست.

در همین راستا، بنیاد ملی نخبگان در ایران، متصدی اصلی امر حمایت و پشتیبانی از نخبگان است و در این راستا تلاش‌های فراوانی صورت پذیرفته است. آنچه نقطه کانونی مباحثه این مقاله به حساب می‌آید، مطالعه ضرورت و کیفیت حمایت از نخبگان انقلاب اسلامی نیست، بلکه توجه به سطح عمیق‌تر و باکیفیت‌تری از حمایت است؛ یعنی شبکه‌سازی نخبگان علمی انقلاب اسلامی. این مقاله بر این باور است که این سطح از حمایت و رشد نخبگان، نه از طریق حمایت فردی مالی و معنوی از آن‌ها، بلکه در تعامل سازنده مهندسی‌شده از رهگذر ایجاد شبکه‌های انسانی نخبگان حاصل می‌شود.

این مقاله تلاش کرد با روش کتابخانه‌ای و با تکنیک توصیفی-تحلیلی از طریق کنکاشی پیرامون ۱۶ تعریف شبکه اجتماعی، به تعریفی مختار دست یابد که مبنای استخراج ۴ سؤال سیاستی اساسی شد. بحث پیرامون انواع و کارکردهای شبکه اجتماعی نیز، گزاره‌های ۱۲ گانه سیاستی‌ای را پیشنهاد داد. بر اساس سؤالات و گزاره‌های سیاستی، تلاش شد که سه الگوی ساختار شبکه اجتماعی، فرایندهای شبکه اجتماعی و فرایند ساختن شبکه اجتماعی ترسیم شود.

در پایان، این مقاله موضوعات پژوهشی ذیل را به عنوان چشم‌انداز تحقیقاتی برآمده از این مقاله پیشنهاد می‌کند:

۱. شبکه‌سازی نخبگان علمی در اسناد سیاستی جمهوری اسلامی ایران؛
۲. نقد و بررسی عملکرد بنیاد ملی نخبگان در جهت شبکه‌سازی اعضا؛
۳. الگوی سیاستی شبکه‌سازی نخبگان علمی جهان اسلام؛
۴. الگوی سیاستی شبکه‌سازی نخبگان آزاده جهان در مقابل نظام سلطه.

منابع

الف) فارسی

۱. آذرنوش، آذرتاش (۱۳۷۹)، فرهنگ معاصر عربی - فارسی براساس فرهنگ عربی - انگلیسی هانس و (A) Modern written Arabic Dictionary of)، تهران: نشر نی.
۲. آریان‌پور، منوچهر (۱۳۸۵)، فرهنگ انگلیسی به فارسی، چاپ ششم، تهران: جهان‌رایانه.
۳. اعظم آزاده، منصوره، دهقان دهنوی، آزاده (۱۳۸۷)، «اشتغال دانشجویان: رابطه بین شبکه روابط اجتماعی و وضعیت شغلی»، زبان و ادبیات فارسی، دوره شانزدهم، شماره ۶۳، صص ۵-۳۲.
۴. انوری، حسن (۱۳۸۱)، فرهنگ بزرگ سخن، تهران: سخن.
۵. الوانی، سید مهدی، سید نقوی، میرعلی (۱۳۸۱)، «سرمایه اجتماعی: مفاهیم و نظریه‌ها»، فصلنامه مطالعات مدیریت بهبود و تحول، ش ۳۳ و ۳۴، صص ۳-۲۶.

۶. ایمان، محمد تقی؛ شیردل الهام، (۱۳۹۲)، «بررسی تأثیر کیفیت شبکه اجتماعی بر عاطفه اجتماعی جوانان شهر کرمان»، *علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی - واحد شوشتر*، دوره هفتم، شماره ۲۰، صص ۲۵-۵۲.
۷. باستانی، سوسن؛ کمالی، افسانه؛ صالحی هیکویی، مریم (۱۳۸۷)، «سرمایه اجتماعی شبکه و اعتماد متقابل بین شخصی»، *زبان و ادبیات فارسی*، دوره شانزدهم، شماره ۶۱، صص ۴۱-۸۲.
۸. تلوری، مهدی، (۱۳۹۱)، *شبکه سازی اجتماعی با نگاهی به دنیای مجازی*، مشهد: مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی.
۹. دهخدا، علی اکبر، (۱۳۳۷)، *لغت نامه دهخدا*، تهران: دانشگاه تهران.
۱۰. رحمان سرشت، حسین؛ صنوبر، ناصر (۱۳۷۸)، «ساختارهای شبکه‌ای، شکل غالب سازمان‌ها در آینده»، *حسابدار*، شماره ۱۳۴، صص ۳۳-۳۸.
۱۱. رحیمیان، حمید؛ کلانتر، سعید، (۱۳۸۲)، «طراحی و توسعه سازمان‌های شبکه‌ای»، *مدیرساز*، شماره ۱۳، صص ۱۴-۵.
۱۲. شارع پور، محمود، (۱۳۸۶)، «نقش شبکه‌های اجتماعی در بازتولید نابرابری آموزشی»، *تعلیم و تربیت*، دوره بیست و سوم، ش ۹۱، صص ۱۶۵-۱۸۰.
۱۳. صدیقی افشار، غلامحسین؛ حکمی، نسرتین؛ حکمی، نسترن (۱۳۶۹)، *فرهنگ زبان فارسی امروز*، تهران: مؤسسه نشر کلمه.
۱۴. قلی پور، آریین، لبافی، سمیه و جلال پور، مهدیه (۱۳۹۱)، «چالش‌های زنان در ورود به شبکه‌های علمی مردانه در محیط‌های دانشگاهی»، *زن در توسعه و سیاست*، ۳۷، صص ۴۳-۶۴.
۱۵. کاملی، محمد جواد، الوانی، سید مهدی، صالحی صدقیانی، جمشید (۱۳۸۸)، «تأثیر ساختار سلسله مراتبی و شبکه‌ای بر عملکرد خط مشی گذاری سازمان‌ها (مطالعه در سازمان ناجا)»، *مطالعات مدیریت انتظامی*، شماره ۲، صص ۱۶۲-۱۷۶.
۱۶. گزارش تحقیقی کمیسیون بهره‌وری استرالیا ۲۰۰۳ (۱۳۸۷)، *سرمایه اجتماعی و تأثیر آن بر سیاست گذاری عمومی*، ترجمه مرتضی نصیری، تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
۱۷. معین، محمد. (۱۳۶۳)، *فرهنگ معین*، تهران: مؤسسه انتشارات امیرکبیر

ب) عربی

۱۸. ابن منظور، محمد بن مکرم (۱۴۱۴)، *لسان العرب*، بیروت: دار الفکر للطباعة و النشر و التوزیع - دار صادر.
۱۹. واسطی، زبیدی، حنفی، محب‌الدین، حسینی، سید محمد مرتضی (۱۴۱۴)، *تاج العروس من جواهر القاموس*، بیروت: دار الفکر للطباعة و النشر و التوزیع.

پ) لاتین

20. Broom, L., Bonjean, Charles M., Broom, Dorothy H. (1990), **Sociology, A core text with adapted readings, wadsworth.**
21. Israel, b., rounds, k. (1987), **social networks and social support: A synthesis for health educators**, In *Advances in health education and promotion: A research manual* W B Ward (Ed) and S K Simonds, P D Mullen, & M Becker, Volume 2. Greenwich, CN: Jai Press Inc.

ت) اینترنتی

22. <http://www.pajooh.com/fa/index.php?Page=definition&UID=41998>
23. <http://modiriran.ir/1393/02/>